

יצירת המופת האבודה

הנה סיפור אמיתי שאירע בשנת 1995. הוא עוסק במורשתו של אדם בלתי רגיל בעל שם בלתי רגיל: ארנסט אונג'אנו, בעל חווה במזרח אנגליה שעסקו העיקרי אספקת מזון לחזירים. הוא נודע כתימהוני, ותחביבו היה איסוף אמנות. הוא נהג להגיע למכירות פומביות באזור מגוריו, ולהציע מחירים נאים לתמונות שנמכרו, בייחוד לתמונות ישנות. לאורך השנים צבר יותר מחמש-מאות בדים. הם היו רבים מכדי שיוכל לתלות את כולם על קירות ביתו הצנוע יחסית, אחוזת ביילהם מיל שבחבל ספוק. לכן ערם אותם זה על גב זה. את חלקם שמר בלולי התרנגולות שלו.

ילדיו לא היו שותפים לאהבתו. הם ידעו שהוא מוזר. הוא נהג להתלבש ברישול. כדי להרחיק מביתו פורצים חומדי אמנות הוא בנה בעצמו מערכת אזעקה מצופרים, מוזנת במצברי מכוניות ישנים, וישן עם רובה טעון תחת מיטתו. כשהלך לעולמו העמידו ילדיו את הציורים למכירה בבית המכירות הלונדוני סותבי'ז. כמו לפני כל מכירה גדולה הדפיס סותבי'ז קטלוג, לעיונם המקדים של קונים פוטנציאליים.

מומחה האמנות הדגול סר דניס מאהון (1910-2011) עיין בקטלוג הזה, ותמונה אחת צדה את עינו. בתצלום שבקטלוג, גודלו כגודל בול דואר, נראה אספסוף מתפרע מצית בניין ובוזז

שיג ושיח - הרב יונתן זקס

אותו. אוניאנו קנה את התמונה במכירה ביתית, בשנות הארבעים, ב-12 ליש"ט בלבד. בקטלוג ניתן לתמונה השם "ביזת קרתגו", וצוין שצייר אותה אמן לא מפורסם במיוחד בן המאה ה-17, פייטרו טָסְטָה. הקטלוג העריך את שוויה ב-15 אלף ליש"ט.

פרט אחד בתמונה, הבחין מאהון, לא הלם את הכותרת. אחד הברזים נשא מגורת שבעת קנים. מה למנורה כזו ולקרתגו, תהה מאהון. התמונה, הבין מיד, אינה מתארת את חורבן קרתגו, אלא מאורע אחר: חורבן בית המקדש בידי הרומאים. ואם התמונה איננה "ביזת קרתגו", הצייר כנראה אינו פייטרו טסטה.

מאהון זכר שהצייר הדגול בן המאה ה-17 ניקולא פּוֹסֵן צייר שתי תמונות של חורבן בית שני. אחת מתנוססת במוזיאון לאמנות בווינה. השנייה, שהוא צייר ב-1626 בשביל הקרדינל ברברניני, נעלמה מעין הציבור במהלך המאה ה-18. איש לא ידע מה עלה בגורלה. מאהון הנדהם הבין שהוא חוזה בתמונה האבודה של פוסן.

הוא הגיע למכירה והציע לרכוש את התמונה. כשדמות בסדר הגודל של סר דניס מציעה מחיר לתמונה, יתר הקונים הפוטנציאליים מבינים שהוא יודע דבר-מה שהם אינם יודעים, ומציעים מחיר משלהם. לבסוף הצליח סר דניס לקנות את התמונה ב-155 אלף ליש"ט. כעבור שנים אחדות מכר אותה ללורד רוטשילד במחיר היאה לה, 4.5 מיליון ליש"ט, והקונה תרם אותה למוזיאון ישראל בירושלים והקדישה לזכר סר ישעיה ברלין. היא תלויה שם כיום.

אני מכיר את הסיפור הזה משום שהרציתי על התמונה יחד עם מנהל הגלריה הלאומית של לונדון דאז, ניל מקגרגור, לבקשתו

של הלורד רוטשילד, כאשר היא הוצגה בלונדון לקראת הצבתה במשכנה הקבוע בישראל. ואני מספר אותו משום שהוא ממחיש היטב כיצד אפשר להפסיד ירושה – ומורשת – שלא תסולא בפז כאשר, מחמת שאיננו אוהבים אותה, איננו מבינים את ערכה האמיתי. מכאן אפשר לגזור גם מסקנה חיובית: אנו יורשים את מה שאנחנו אוהבים באמת.

זהו מוסר ההשכל של סיפור בנות צלפחד. ניזכר בו בקצרה: צלפחד משבט מנשה נפטר במדבר, לפני שהארץ נחלקה לנחלות. הוא הותיר חמש בנות, ובנים לא היו לו. הבנות באו לפני משה ואמרו שלא יהיה זה הוגן שהמשפחה תאבד את נחלתה רק משום שאין בה בנים. "לָמָּה יִגְרַע שֵׁם אָבִינוּ מִתּוֹךְ מְשֻׁפָּחָתוֹ כִּי אֵין לוֹ בָּנִים? תָּנֶה לָנוּ אַחְזָה בְּתוֹךְ אָחֵי אָבִינוּ" (במדבר כז, ד). משה שאל את הקב"ה ונענה: "פֶּן בָּנוֹת צִלְפָּחַד דִּבְרַתְּ. נָתַן תִּתֵּן לָהֶם אַחְזָה נַחֲלָה בְּתוֹךְ אָחֵיהֶם, וְהִעֲבַרְתָּ אֶת נַחֲלַת אָבִיהֶן לָהֶן" (במדבר כז, ז). וכך היה.

חז"ל קשרו לראשן של בנות צלפחד כתרים של שבח מופלג. הן היו, לדבריהם, חכמות מאוד ובחרו בזמן הנכון להצגת בקשתן. הן ידעו לפרש את הכתובים, והיו צדיקות גמורות.¹ ובפרט: אהבתן לארץ ישראל עמדה בניגוד משווע לזו של הגברים. כשהמרגלים חזרו מהארץ עם הדו"ח המדכדך שלהם, העם אמר איש אל אחיו: "נְתַנָּה רֹאשׁ וְנָשׁוּבָה מִצְרַיִמָּה" (במדבר יד, ד). אבל בנות צלפחד חפצו בנחלה בארץ, והיו ראויות לה עד מאוד.²

מן הניגוד הזה צמח פירושו המפורסם של בעל ה'כלי יקר', רבי אפרים לונטשיץ מפראג (1550-1619), לפסוק הפותח את פרשת המרגלים "שִׁלַּח לְךָ אַנְשִׁים וַיָּתְרוּ אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן" (במדבר

יג, ב) – אחד מכמה פירושים שהוא מציע. חז"ל פירשו את המילה "לך" כמציינת שאין מדובר בציווי אלא בהיתר. "שלח לך – לדעתך". והנה דברי ה'כלי יקר':

לכך פירט והקב"ה, בפסוק, את המילה "אנשים": לפי שאמרו רבותינו זיכרונם לברכה, האנשים היו שונאים את הארץ ואמרו "נְתַנָּה רֹאשׁ וְנָשׁוּבָה מִצְרַיִמָּה", והנשים היו מחבבות הארץ ואמרו "תָּנֶה לָנוּ אַחְזָה". ועל כן אמר הקב"ה: "לפי דעתי שאני רואה בעתיד, היה יותר טוב לשלוח נשים המחבבות את הארץ, כי לא יספרו בגנותה. אבל לך, לדעתך, שאתה סבור שכשרים המה ואתה סבור שהארץ חביבה עליהם, תשלח אנשים. וזהו 'שִׁלַּח לְךָ', לדעתך, 'אַנְשִׁים'; אבל לדעתי היה יותר טוב לשלוח נשים".

כזכור, שליחת האנשים הייתה הרת אסון. המרגלים הוציאו את דיבת הארץ. העם בכה לאוהליו. העונש היה נדודים במדבר עד מות כל הדור. דור יוצאי מצרים הפסיד את ההזדמנות ליהנות מירושת הארץ שהובטחה לאבותיו. בנות צלפחד, לעומת זאת, ירשו את הארץ – כי הן אהבוה. כשאנחנו אוהבים, אנחנו יורשים. כשאנחנו יודעים לאהוב, אנו מפסידים.

אינני יכול להימלט מהמחשבה שסיפור בנות צלפחד וסיפור מציאת הציוור של פוסן ממחישים באורח מוזר את מצב הזהות היהודית כיום. רבים מבני דורי ראו את המורשת היהודית כפי שילדיו של ארנסט אוניאנו ראו את תשוקתו של אביהם לציורים. היהדות, מבחינתם, היא דבר שהיה להוריהם, אבל בעיניהם אין לו משמעות רבה. הם היו מוכנים למסור אותה במחיר צנוע, כמעשה

ילדי אוניאנוז, בלי להיות מודעים לערכה העצום. כאשר איננו מוקירים דבר־מה כערכו, אנו עלולים להפסיד אוצר ואפילו לא לדעת מה הפסדנו.

היהדות, כמובן, איננה תמונה. וזהות אי אפשר למכור. אבל להפסיד אותה אפשר. ויהודים רבים מפסידים את זהותם. אבותינו נתנו לנו את מתנת העבר. אנו חבים להם עתיד שיהיה נאמן לעבר הזה. או לכל הפחות, חובתנו לא לוותר על העבר הזה לפני שעמדנו על ערכו.

הרעיון משנה־החיים הנלמד מכך הוא בהחלט פשוט, ובכל זאת הוא עמוק: אם אנו רוצים באמת להנחיל את המורשת שלנו לילדינו, עלינו ללמד אותם לאהוב אותה. הרכיב החשוב ביותר בחינוך, בכל חינוך שהוא, איננו לימוד העובדות או המיומנויות, אלא הלימוד מה לאהוב. כי את אשר נאהב – נירש. ואת אשר לא נדע לאהוב – נפסיד.

1. בבא בתרא קי ע"ב.
2. ספרי, במדבר קלג.